

על מה הדיבור?

מקורות
הדמוקרטיה -
מורה נבוכים

על מה הדיבור?

מקורות הדמוקרטיה -
מורה נבוכים

הקדמה - ארבע המורשות הדמוקרטיות¹

הדמוקרטיה כפי שמקובל להציג אותה בעולם המערבי כיום מורכבת משילוב בין יסודות שונים החיים במתח מתמיד זה לצד זה, מתחים הדורשים איזונים ובלמים. בדמוקרטיה זו מהדהדות מורשת דתית אחת ושלוש מורשות פוליטיות.

המורשות הפוליטיות הן:

הדמוקרטיה הקלאסית (היוונית),

הרפובליקנית,

הליברלית,

והמורשת המקראית (היהודית, כפי שעברה לעולם המערבי ע"י הנצרות).

המשטר הדמוקרטי-ליברלי הולך ומתפתח במערב מאז המהפכה באנגליה בסוף המאה ה-17 שהניחה את הבסיס למשטר הפרלמנטרי המודרני, דרך עידן המהפכות בסוף המאה ה-18 והמאבקים לרפורמות פוליטיות באנגליה ובארה"ב במאה ה-19 אך הוא מגיע לידי ביטוי מקיף רק במאה ה-20 משעה שרוב האנשים בחברה המערבית (כולל נשים, שחורים ועניים) נחשבים כאזרחים שווים זכויות וחובות. כבר כאן חשוב להניח את מה שנראה מיד ביתר פירוט:

'דמוקרטיה' ו'ליברליזם' הם שני מושגים נפרדים

ובכל זאת יש ביניהם יחסי גומלין: תהליך הדרגתי של דמוקרטיזציה קשור במידה כזו או אחרת לליברליזציה.

1 דברי ההקדמה נכתבו בעיקרם על ידי ד"ר דוד (דודי) פויכטונגר שהקים את החוג לאזרחות במכללה האקדמית הרצוג ועמד בראשו והיום מחנך בתיכון הרטמן ומרצה במכללת שערי משפט. מדובר בסיכום הרצאה של ד"ר פויכטונגר "מגילת העצמאות - מאבק בין מורשות שונות".

המורשת המקראית - היהודית (והנוצרית)

כוח בלתי מרוסן שניתן לאדם הוא במידה רבה מאוד גם החשש הגדול של התורה ביחס לתודעת האדם:

”וְרָם לְבָבְךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱ-לֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים... וְאָמַרְתָּ בְּלִבְבְּךָ בְּחַי וְעַצְמִי יָדִי עָשָׂה לִי אֵת הַחֵיל הַזֶּה.”

מעבר לביקורת המקראית, הנובואית על המלוכה, כפי שהיא מודגמת יפה בפרשת ”כרם נבות”, ונשענת על יסוד החירות - הליברליות, יש מסורת יהודית מבוססת של הנהגה דמוקרטית, בקהילות היהודיות כפי שהתבססו מתקופת המשנה והתלמוד ובמהלך ימי הביניים, בכל תפוצות ישראל.

הדמוקרטיה הליברלית התפתחה במערב ולא במקרה: הרגל הקלאסית היוונית-רומאית והרגל הדתית היהודית (והנוצרית), הן לב הזהות המערבית. התפיסה המקראית לפיה כל בני האדם נבראו בצלם א-לוהים, התגלגלה לעולם מתוככי היהדות באמצעות הנצרות עד לתפיסת זכויות האדם המודרנית. ”הגבלת השלטון” המתבטאת כבר במשפט המלך בספר דברים ועל ידי הנביאים בתנ”ך (ובדומה הכנסייה במאבקה במדינה, כמו גם המאבק הפרוטסטנטי כנגד עריצות קתולית) השפיע רבות על התפתחות התפיסות הליברליות.

במידה רבה הליברליזם הוא בראש ובראשונה פרי החשש מפני כוח בלתי מרוסן של הרוב כלפי המיעוט.

המורשת הרפובליקנית

מרכזי על ה"טוב המשותף" וקידומו. על כן, מורשת זו מקדמת את החינוך האזרחי למען טובת הציבור ומדגישה את מרכזיותה של "החוקה" (כללי משחק המחייבים גם את הרוב) ו"שלטון החוק".

בעם ישראל, החלוקה בין הרשויות קיימת מראשיתו. בתקופת המקרא, היתה הנהגה המדינית מסורה ביד שופטים ומלכים, הנהגה הדתית והרוחנית, בידי הכהנים והנביאים. מתקופת המשנה והתלמוד, קיימות זו בצד זו הנהגה של חכמים והנהגה של נציגות הציבור: "טובי העיר" או "ראשי הקהל", "ראשי הגולה" בבבל או "ועד הארצות" במזרח אירופה. החוק מבוסס מצד אחד על "משפט התורה", שבכתב ושבעל-פה, באחריות החכמים, ועל "משפט המלך" או "תקנות הקהל", שנעשות על ידי הנהגה הציבורית.

המורשת הרפובליקנית, המשלבת בין ערכים מהרפובליקה הרומאית לבין תפיסותיו של אריסטו, מייחסת משקל רב לציבור המעורב בחיים הציבוריים. היא בעלת נטייה קולקטיביסטית, כמו המורשת האתונאית אך מאידך היא אליטיסטית והמוסד הבולט ברומא לא היה אספת העם אלא הסנאט האריסטוקרטי.

הבדל נוסף: ברומא בדומה לספרטה, הייתה תפיסה של משטר המעורב והממוזג ממספר יסודות מאזנים, גם בהיבט המוסדי, בניגוד לאתונה שבה העם היה חבר בכל המוסדות השולטים.

כלומר כבר שם החל לצמוח הרעיון שלימים ינסח אותו מונטסקייה² כ"הפרדת הרשויות" הדורש את פיזור וביזור הכוחות בין רשויות השלטון על מנת לייצר מערכת איזונים ובלמים לטובת המדינה והציבור. בנוסף, המורשת הרפובליקנית שמה דגש

2 שארל לואי דה סקונדה, ברון לה ברד ומונטסקייה הידוע בעיקר כמונטסקייה (1689-1755), היה פילוסוף צרפתי. נודע בעיקר בזכות תורת "הפרדת הרשויות" שלו.

המורשת הדמוקרטית הקלאסית

העיקרון הזה מגדיר שאין שליט יחיד שקובע את המדיניות אלא הציבור הוא הנדרש להכריע בשאלות אלו באמצעות רוב של מי שנחשבו כ"ציבור".

בעולם העתיק הדמוקרטיה הזו הייתה "דמוקרטיה ישירה", בעולם המודרני שלנו אין היתכנות לאסיפות תכופות של העם על כל שאלה ושאלה ועל כן שלטון העם מתבטא באמצעות נציגי העם הנבחרים אחת לכמה שנים.

בדומה לכך, העקרון המקראי של "אחרי רבים להטות", שימש יסוד להנהגה כמו-דמוקרטית במערכת הנהגה והמשפט היהודית. תחילה במוסד "כנסת הגדולה" בימי שיבת ציון, הסנהדרין, ולאחר מכן במוסדות הקהילה היהודית לדורותיה.

מורשת זו יונקת מהדמוקרטיה של הפוליס היוונית. באתונה, המוסדות המרכזיים היו בידי העם: אספת העם, מועצת ה-500 ובתי המשפט העממיים.

העם היה השליט (דמוס=עם, קרטוס=שלטון) אך עם זאת רוב התושבים (נשים, עבדים, זרים) לא היו חלק מהשלטון. הדמוקרטיה האתונאית הייתה דמוקרטיה ישירה שהותירה את עיקר הכוח בידי העם ובעיקר בידי האספה, שבה היו חברים עשירים ועניים.

העיקרון המרכזי שבה הוא כאמור "שלטון העם".

המורשת הליברלית

בניגוד לשתי המורשות הקלאסיות, הליברליזם התפתח במאות השנים האחרונות. הוגים כגון ג'ון לוק, ג'ון סטיוארט מיל, ההוגה בן זמננו ג'ון רולס ועוד רבים אחרים העמידו במרכז את היחיד ולא את המדינה או הציבור. זוהי נקודת מוצא המנוגדת למורשת הדמוקרטית והרפובליקנית כאחד, המצדדות בנטייה קולקטיביסטית. ליברליזם חושש "מעריצות הרוב" לא פחות מאשר "מעריצות המיעוט" בניסוחו של ג'ון סטיוארט מיל בספר מרכזי בהגות הליברלית: 'על החירות'.

ג'ון לוק, עוד בשלהי המאה ה-17 העמיד צומת משותף לחירויות פוליטיות, דתיות וכלכליות כולן מתבססות על תפיסת זכויות טבעיות המצויות בידי היחיד. הזכויות הללו לא מוקנות על ידי המדינה לאזרחיה, הן

טבעיות לאדם וקודמות לקיום המוסד המדינה באשר הוא ועל כן למדינה אין כל זכות לשלול אותן. תפיסה זו היא היסוד להכרזת העצמאות האמריקנית ב-1776. לפיכך ברור שדמוקרטיה ליברלית כוללת בתוכה סתירות ומתחים שבין יסודות מתנגשים: רצון הרוב לעומת חירויות יחידים וקבוצות המיעוט, "טובת המדינה" לעומת "זכויות הפרט". מה עושים כשיש התנגשות בין יסודות שונים בדמוקרטיה הליברלית? יוצרים מערך איזונים שיכריע ויקבע את ההעדפה.

לשם כך קיימת חוקה ו/או חוקים העוסקים בסוגיות חוקתיות של הפרלמנט, תוך מציאת פתרון סביר ומינימום פגיעה. בד"כ הפרשנות לחוקה או לחוקי הפרלמנט, נשארת לבית המשפט האמון על פרשנות משפטית המנסה למצוא נוסחאות איזון בין "היסודות המתנגשים".

שוב, גם במורשת הליברלית יש מקום של ממש לעקרון הפרדת הרשויות המחייב איזונים ובלמים ומניעת ריכוז הכוח במקום אחד.

גם בעולם היהודי, קיים מתח מובנה בין היחיד לבין היחד. בין "איש האמונה הבודד" לבין חבר הקהילה ובן העם. בין שבטים וקהילות שכל אחד מהם מבקש לשמר את ייחודיותו ואפילו את האוטונומיה המשפטית שלו ("בתי דין של שבטים") לבין ההנהגה הכלל-לאומית.

המתחים והמחלוקות הם חלק מובנה מעולמה של תורה ומן המסורת היהודית, והיא אף פיתחה מנגנון מורכב של חיים בעולם של מחלוקות ומנהגים שונים, וגם כלים להכרעה ופסיקה לפי הצורך.

עקרון ראשון - שלטון העם והכרעת הרוב

שותפות אזרחית - מידת השותפות האזרחית היא עוד אחד מהביטויים החשובים של שלטון העם. שותפות אזרחית נמדדת גם בהשתתפות בבחירות אולם לא רק.

שותפות אזרחית נמדדת ביציאה להפגנות, מחאות, פעילות בארגונים ועמותות אזרחיות שמקדמות אג'נדות שונות (מגזר שלישי) והיום גם בכתיבה ופעילות ברשתות החברתיות שבמידה רבה משמשות כיכר העיר החדשה.

המטרה של כולם היא להשפיע על דעת הקהל ועל מקבלי ההחלטות ובכך לשנות, לחזק או להשלים את מדיניות הממשלה.³

עקרון זה יונק בעיקר מהמורשת היוונית הקלאסית, המגדירה את צורת השלטון כ"שלטון העם" (דמוס קראטוס). פרקטיקת ההכרעה בשאלות היא כאמור הכרעת הרוב, כפי שיפורט.

שלטון העם - העם הוא הריבון. בדמוקרטיה המודרנית אין דרך לייצר דמוקרטיה ישירה ולאסוף את הציבור על כל שאלה, על כן אחת לכמה שנים העם בוחר את נציגיו על מנת שיהיו הם אלו שיכריעו בשאלות הפוליטיות (חברתיות, כלכליות, מדיניות, ביטחוניות וכו') השונות.

הכרעת הרוב - כל דמוקרטיה חייבת מנגנון מוסכם לקבלת הכרעות. דמוקרטיה מחייבת שהכרעות יתקבלו לאחר הצבעה וברוב קולות. יש לזכור שלא רק הבחירות לנציגי העם בשלטון מוכרעות על פי רוב קולות, אלא כל החלטה במדינה דמוקרטית נעשית באמצעות רוב: החלטות הממשלה, פס"ד של בתי המשפט, חקיקת חוקים על ידי הפרלמנט וכן על זו הדרך.

ההנחה ההגיונית היא, שלרוב, לא תמצא הסכמה פה אחד ולכן על מנת להכריע יש לקבל את המנגנון ההוגן והצודק ביותר שהוא הכרעת הרוב היונק מערך החירות והשוויון כאחד.⁵

העקרונות הדמוקרטיים

מתוך המורשות השונות נגזרים שישה³ עקרונות דמוקרטיים מרכזיים. העקרונות השונים מרכיבים היום את מה שמכונה "דמוקרטיה", אולם כל חברה ומדינה מייצרת איזונים שונים בין העקרונות הדמוקרטיים הללו.

במידה רבה האיזון בין העקרונות הללו מייצר את המחלוקת על האיזון הדמוקרטי הראוי שהגיע לנקודת רתיחה ביחס למחלוקת הנוכחית (2023) בדבר הרפורמה המשפטית שהציעה הממשלה.⁴

יש להזכיר פעם נוספת שהמונחים 'דמוקרטיה' ו'ליברליזם' אינם מונחים זהים ועשויים אפילו לעמוד בסתירה - אולם בעת המודרנית בוצעה הלחמה בין המושגים שיצרו את "הדמוקרטיה הליברלית". גם בעולם הדמוקרטיה הליברלית ישנם דגשים שונים.

יש דמוקרטיה ליברלית שמדגישה צדדים יותר רפובליקנים וקלאסיים (מדינות לאום דמוקרטיות עונות מאוד על הגדרה זו) ויש דמוקרטיה ליברלית שמדגישה צדדים יותר אינדיבידואליים ואף רב תרבותיים הנוטים יותר למקום הליברלי.

המורשת המקראית היהודית (והנוצרית)	—
המורשת הדמוקרטית הקלאסית	—
המורשת הרפובליקנית	—
המורשת הליברלית	—

3 יש שמחלקים באופן שונה, אולם העקרונות עצמם כפי שנפרט מיד, נמצאים באופן זה או אחר בכל דמוקרטיה ליברלית מודרנית.

4 דברים אלו נכתבים בחודש מרץ 2023 ביחס לדיון הציבורי הסוער אל מול הרפורמה המשפטית.

5 להרחבה, ניתן לעיין בספרו של הנס קלזן 'מהותה וערכה של הדמוקרטיה' בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה (בתרגומו של השופט בדימוס יצחק אנגלרד).

6 להרחבה, ניתן לעיין בידיעון יסודות "חלוציות ואנרכיזם" שיצא ביום השנה ה-25 להרצחו של רוה"מ יצחק רבין ז"ל, שם עסקנו בעניין זה באריכות.

עקרון שני - הגבלת השלטון (הרוב)

עיקרון זה מחייב את הגבלת כוחו של הרוב. במובן הזה יונק העיקרון השני את השראתו קודם כל מהמורשת המקראית היהודית (והנוצרית) שביקשה להגביל את השלטון ודאגה להזכיר לבעל הכוח שיש עקרונות חוקיים ומוסריים שמחייבים אותו. אם במורשת המקראית בעל הכוח מוגבל מתוקף צו האל, המורשת הרפובליקנית מרסנת את כוחו של השלטון או הרוב באמצעות כמה מנגנונים: "שלטון החוק" המגדיר כפיפות שווה בפני החוק, חוקה המגדירה כללי משחק ועקרון זכויות האדם והאזרח (השפעה מאוחרת של הליברליזם).

מטרת הדמוקרטיה אינה רק להוות מנגנון לקבלת הכרעות, אלא גם לפעול לטובת האזרחים בדבריו המפורסמים של אברהם לינקולן -

"שלטון העם על ידי העם למען העם". כאמור כללי המשחק נקבעים בעיקר באמצעות חוקה.

בישראל אין חוקה, אולם בשנות ה-50 התקבלה 'פשרת הררי' שביקשה לחוקק "חוקי יסוד" שיגדירו את כללי המשחק שיהיו ויאשרו בסוף התהליך כ"חוקה". בשנת 1992 נחקקו שני חוקי יסוד נוספים ("חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו" ו"חוק יסוד: חופש העיסוק"⁷) שנתנו עוגן בחקיקה לערכי היסוד של מדינת ישראל המתכתבים עם מגילת העצמאות.

עקרון שלישי - עקרון הפרדת רשויות

גם עיקרון זה יונק מהמורשת הרפובליקנית ואף מהמורשת היהודית⁸. עיקרון זה הוא אחד הביטויים ל"הגבלת השלטון" ולפיו אסור לכוח השלטוני להיות מרוכז במקום אחד. כוח מרוכז הוא מסוכן ומסחרחך ועלול להוביל את השליט לתובנה שגויה ולפיה המטרה היא שלטונו שלו (בטענת ניקולי מקיאווולי בספרו 'הנסיך'), ולא טובת הציבור.⁹ על כן יש לוודא שהכוח נתון לביקורת ובעיקר לאיזונים ובלמים.

מונטסקייה הגדיר שהמדינה הדמוקרטית מתחלקת לשלוש רשויות, כאשר כל רשות היא בעלת סמכויות שונות ויש בכוחן (במקרים שונים) להגביל, לאזן, לבקר ולפקח אלו על אלו. אלו הן שלוש הרשויות:

1. **הרשות המחוקקת** - תפקידה וסמכותה לחוקק חוקים, לקבוע את כללי המשחק הדמוקרטיים ולבקר את עבודת הממשלה. בישראל היא הכנסת הנחשבת גם לריבון שכן נבחרה על ידי העם והיא מבטאת את שלטון העם.

2. **הרשות המבצעת** - היא הממשלה - תפקידה לקבוע מדיניות ולבצע את החלטות הרשות המחוקקת, כלומר לאכוף את החוק והסדר.

3. **הרשות השופטת** - תפקידה לשפוט (עשיית צדק), לפרש את החוק, לבקר ולפקח על עבודת הכנסת והממשלה ולתת סעד לאזרח הקטן אל מול רשויות השלטון.

בניגוד למקובל לחשוב, המצב התקין אינו שכל רשות עומדת לעצמה ולא מפריעה לזולתה,

אלא דווקא מצב של חיכוך בין הרשויות הוא העדיף והוא זה שמאפשר את האיזון הנכון והטוב יותר לאזרח הקטן ולציבור הגדול, חיכוך הכולל בתוכו שיתוף פעולה מחד וביקורת הדדית מאידך.

חירויות הפרט הוגדרו בהצהרת זכויות האדם והאזרח (פאריס 1789) ועל ידי האומות המאוחדות במגילת זכויות האדם של האו"ם (10/12/1948).

המורשת המקראית היהודית (והנוצרית)	—
המורשת הדמוקרטית הקלאסית	—
המורשת הרפובליקנית	—
המורשת הליברלית	—

7 אל חוקים אלו מתייחסים תומכי הרפורמה המשפטית כ'המהפכה החוקתית' (1992) וכפי שיתבאר בהמשך.

8 עיינו למשל: דרשות הר"ן, דרוש י"א ובמשנה סנהדרין פ"ב. וראו בהרחבה בספריו של הרב פרופ' יהודה ברנדס: "יהדות וזכויות אדם", "יהדות וזכויות אזרח".

9 להרחבה ניתן לעיין בידיעון יסודות שיצא לקראת חג הפסח תשפ"ב: "מנהיג ומונהגיו: בבקרת רועה עדרו".

עקרון רביעי - זכויות אדם ומיעוט

רגילים למנות שש זכויות יסוד:

1. הזכות לחיים ולביטחון - מקדשת את החיים ושמירה על חייו וגופו של אדם.
2. הזכות לחירות - סביבה מעוגנים החירויות השונות של האדם: חופש התנועה, חופש המחשבה, חופש הביטוי, חופש ההתאגדות וההפגנה, חופש הדת וחופש מדת, חופש הנישואין.
3. הזכות לשוויון - האוסרת על יחס מפלה לזכות או לחובה בין בני אדם או קבוצות שונות באוכלוסיה (ללא הצדקה) ומחייבת יחס שווה.
4. הזכות לכבוד - המעגנת את כבוד האדם את פרטיותו ושמו הטוב.
5. זכות הקניין - זכותו של כל אדם על קניינו הרוחני והגשמי כאחד.
6. הזכות להליך הוגן - כל אדם זכאי להליך משפטי הוגן שבמסגרתו תתאפשר לו ההגנה על עצמו.

עיקרון זה נובע באופן עמוק מן התנ"ך, הרואה באדם "צלם אלהים" ומפיק מכך את החובה הנובעת מכך לדאוג לשלומם ולכבודם. ערכי כבוד האדם ("בצלם א-לוהים ברא אותו"), קדושת החיים

המורשת המקראית היהודית (והנוצרית)	—
המורשת הדמוקרטית הקלאסית	—
המורשת הרפובליקנית	—
המורשת הליברלית	—

"שופך דם האדם באדם דמו ישפך" / לא תרצח), הקניין (שלל הדינים העוסקים בדיני קניין מגדירים בעלות ואחריות), וההליך ההוגן ("בצדק תשפוט עמיתך") הוטמעו במורשת ישראל וקיבלו הד עמוק גם בקרב הוגים מערביים שהושפעו עמוקות מהתנ"ך (והנצרות). המורשת הליברלית שהדגישה את היחיד כבעל זכויות. המדינה לא הקנתה את הזכויות האלו ועל כן אין בסמכותה לפגוע בהן באופן לא מידתי ושלא לצורך גדול. אדרבא, תפקידה המרכזי של המדינה, ע"פ הליברליזם, הוא לאפשר לזכויות אלו להתקיים

כאמור, לפי תפיסה זו חירויות אלו מוקנות לאדם מעצם היותו אדם, הן זכויות מולדות. כל מערכת דמוקרטית מכירה בכך שכל חברה מקיימת מערך שלם של איזונים וסדרי עדיפויות שונים. אחד מתפקידי הרשות המבצעת בקביעת המדיניות והרשות המחוקקת בחקיקה, הוא להכריע ולתעדף בשאלות הנוגעות ליחסים בין הזכויות.

במובן הזה חשוב להזכיר את דבריו של רה"מ בריטניה לשעבר ווינסטון צ'רצ'יל כי "הדמוקרטיה היא צורת השלטון הכי פחות גרועה"¹⁰. ומדוע? משום שהדמוקרטיה אינה אידיאלית, אלא היא מסע מפותל וכואב באיזונים שבין זכויות שונות. גם קבוצות מיעוט על רקעים שונים

(פוליטיים, מגדריים, אתניים לאומיים ועוד) נהנים מהגנה של עקרון זכויות האדם והמיעוט. הממשלה לא יכולה לפגוע בחירויות היסוד של קבוצה כלשהי על בסיס דתי, לאומי או מגדרי (אלא במקרים קיצוניים ובאישור מיוחד). במסגרת זו זכות כל קבוצה להתבטא באופן חופשי כנגד הממשלה, להפגין כנגדה, לקיים תקשורת חופשית וכו'.

התורה מקדישה מקום נרחב להגנה על זכויות הנכרי הגר בארץ, מתוך זכרון התקופה שבו עם ישראל סבל בהיותו בגלות במצרים. במשך הדורות, התעצמה הרגישות לגר ולנכרי בעם ישראל, שחוה גלות וזרות במשך אלפי שנים, בכל רחבי תבל.

בד בבד, תורת ישראל מייחדת את עם ישראל מן העמים, באופנים שונים, ואף יוצרת הבחנות בתחום המצוות ואורחות החיים בין קבוצות שונות בתוך העם: גברים ונשים, כהנים לויים וישראלים וכדומה. ואחד האתגרים של המדינה הישראלית, הוא באיזון הנכון בין מתן זכויות שוות לכל האזרחים, לבין היותה של המדינה מדינת-לאום יהודית, המתנהלת גם על פי מסורת ישראל.

10 הציטוט הנכון: "הדמוקרטיה היא שיטת השלטון הגרועה ביותר חוץ מכל השאר"

עקרון שישי -

פלורליזם וסובלנות, תרבות פוליטית¹¹

הפלורליזם הוא עיקרון נוסף, אולם בניגוד לסובלנות הוא אינו טוטאלי וחברה דמוקרטית שאינה מתנהלת ברוח הפלורליזם אינה בהכרח לא דמוקרטית. חשוב להסביר כי התפיסה הפלורליסטית משקפת עמדה "רוחנית פילוסופית" ולפיה בכל רעיון גם זה המנוגד לי יש עומק ומשמעות. הפלורליזם סובר שהמגוון הוא לכתחילה והוא מאפשר לנו להגיע להכרעות נכונות יותר ומאוזנות יותר.

הסכמיות - היא ההבנה כי החברה מגוונת בדעות ובאינסטרסים השונים הקיימים בה וכן ביחסי הכוחות המשתנים תדיר ולכן חובה כי תהיה הסכמה על כללי משחק. בד"כ כללי המשחק מוגדרים בחוקה. אולם יש גם כללי משחק המוגדרים ע"י החברה גם ללא חוקה.

סובלנות היא התשתית בה חברה מגוונת יכולה להתנהל - באופן מכבד ולא אליים. הסובלנות היא התשתית לקיום המאבק הפוליטי הדמוקרטי החופשי, ועל כן יסוד הסובלנות בכל חברה דמוקרטית הוא תנאי בל יעבור. כל דמוקרטיה מניחה שיש בה גוונים, עמדות שונות, צרכים ואינטרסים שונים שביניהם מתקיים מאבק פוליטי המוכרע באמצעות עקרון "הכרעת הרוב". על מנת שהמאבק הזה יתקיים ועל מנת שההכרעה תכובד חייבות מכלול המפלגות, המגזרים והקבוצות במדינה לאפשר למאבק הפוליטי להתרחש באופן חופשי, מכבד, נטול אלימות וככזה המניח שגם אם עמדתי תידחה יהיה עליי לכבד את ההכרעה.

עקרון חמישי -

שלטון החוק / שוויון בפני החוק

עיקרון זה יונק מתוך המורשת הרפובליקנית ומתוך המורשת הליברלית גם יחד. שתי הגישות הללו מבקשות להעמיד מעל לרוב ומעל לשלטון "עקרונות על" שיהווה גורם מאזן ובולם של הכוח. עיקרון זה מדגיש כי העליונות היא של החוק והוא אינו מבחין בין אדם לאדם ובין מעמד למעמד.

אם נשיא חטא הוא יעמוד לדין וייענש בדיוק כמו האזרח הקטן, המחויבות של כל הרשויות היא לחוק. כלשון התורה "תֹּרֶה אַחַת יְהִי לְאֶזְרַח וְלְגֵר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם". (שמות יב מט).

המורשת המקראית היהודית (והנוצרית)	—
המורשת הדמוקרטית הקלאסית	—
המורשת הרפובליקנית	—
המורשת הליברלית	—

11 להרחבה עיין בידיעון 'הקהל' מבית יסודות, שיצא בראשית שנת תשפ"ג.

מקרה מבחן - רפורמה או הפיכה במערכת המשפט?

”...
יש לזכור,
שדמוקרטיה רבות קבעו
את “כללי המשחק”
שלהן בראשית הפיכתן
לדמוקרטיה...”

איך כל זה קשור לרפורמה או הפיכה במערכת המשפט?

כפי שכבר כתבנו, העקרונות הדמוקרטיים השונים נמצאים בכל חברה ובכל מדינה תחת מערכת של איזונים ובלמים.

מגילת העצמאות שנחתמה ביום הכרזת המדינה, כוללת גם היא חלק ניכר משלל העקרונות הדמוקרטיים שהזכרנו כאן: שלטון העם המתבטא ע"י בחירות, הפרדת רשויות, כינון חוקה, ערכים רפובליקניים בדבר הטוב המשותף, זכויות אדם ואזרח המיוסדים על ערכי השוויון והחירות.

בד בבד, מגילת העצמאות מדגישה את היותה של מדינת ישראל מדינתו של העם היהודי. מאז 1949 עת הייתה אמורה הכנסת לחוקה חוקה - לא הסדירה החברה הישראלית כללי המשחק שלה, התנהלנו.

החברה הישראלית ורשויות השלטון נעו על הציר הדמוקרטי מימין לשמאל ומשמאל לימין. ממחוזות שמרנים יותר למחוזות ליברליים יותר ולהפך. יש שרואים בכך ברכה ויש שרואים בכך אם כל חטאת.

אולם הבנת המצב הזה מסייעת להבין את ליבת המחלוקת בדבר הרפורמה/ההפיכה המשפטית הנוכחית (2023) ואולי גם את

ההזדמנות הגדולה אותה מזמן המשבר הגדול אליו נקלעה החברה הישראלית.

יש לזכור, שדמוקרטיה רבות קבעו את “כללי המשחק” שלהן בראשית הפיכתן לדמוקרטיה.

מדינת ישראל נולדה כמדינה דמוקרטית, אך מייסדיה הסתפקו במגילת העצמאות ונמנעו מלחוקק בה חוקה או אף חוקי יסוד מקיפים. ביום, כאשר המדינה נמצאת ערב יום הולדתה ה-75 נראה שיש כאן הזדמנות של ממש, בה החברה הישראלית עשויה אם לא להסכים על חוקה, לפחות להסכים על קביעת “הסדר חוקתי” בהסכמה רחבה.

הנקודות שבמחלוקת -

ביקורת שיפוטית ומהפכה חוקתית

ביקורת שיפוטית היא אחד מתפקידיו של בית המשפט במשטר דמוקרטי. מדובר בעוד מנגנון פיקוח על הרשות המחוקקת ועל הממשלה והדבר נובע באופן ישיר מתוך עקרון הפרדת הרשויות והאיזונים והבלמים ביניהם המובילים להגבלת הכח השלטוני.

כאן יש להדגיש שוב: הפרדת הרשויות לא נועדה כדי למנוע עימות בין הרשויות אלא דוקא ליצור חיכוך בריא ונכון ביניהם שיוליד איזונים ובלמים לטובת המדינה והאזרחים החיים בה.

אולם, עד היכן ובאילו נושאים ראוי שיתערב בית המשפט - זהו נושא הנתון במחלוקת.

ביקורת שיפוטית נהוגה בישראל מאז העשורים הראשונים של יכול קיומה (פס"ד 'קול העם' הוא אחד מפס"ד המפורסמים בעניין). ואולם בסוף המאה העשרים חלה הרחבה משמעותית ביותר של סמכות זו בעקבות חקיקתם של שני חוקי יסוד נוספים, יש הרואים בהרחבה זו מהפכה חוקתית.

כאמור, בשנת 1992 נחקקו שני חוקי יסוד, חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, וחוק יסוד: חופש העיסוק.

על בסיס שני חוקי יסוד אלו קבע נשיא ביה"מ העליון בדימוס אהרון ברק, בנובמבר 1995 בפס"ד מזרחי עקרון לפיו חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו מהווה “חוקה” המאפשרת לבטל חוקים שנחקקו בחקיקה ראשית של הכנסת. השופט ברק תבע את המושגים: “מלא כל הארץ משפט” ו”הכל שפיט” וזו הפכה להיות הסיסמה של ה”אקטיביזם השיפוטי” בישראל.

האם חוקי היסוד הללו הם אכן 'מהפכה חוקתית'?

יש הסבורים שאהרון ברק חולל את המהפכה החוקתית בזכות ובסמכות הכנסת, שכן כך מורה פסקת ההגבלה לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, וזו לשונה: (סעיף 8 לחוק):

"אין פוגעים בזכויות שלפי חוק-יסוד זה אלא בחוק ההולם את ערכיה של מדינת ישראל, שנועד לתכלית ראויה, ובמידה שאינה עולה על הנדרש, או לפי חוק כאמור מכוח הסמכה מפורשת בו."

כלומר יש כאן הוראה ברורה שחוקים מעתה והלאה לא יוכלו לסתור יותר את הזכויות המעוגנות בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו עבר ברוב רגיל (32 תומכים מול 21 מתנגדים) ומעולם לא שוריין (ע"י 61 חכ"ם, בניגוד לחוק יסוד: חופש העיסוק) ואע"פ כן, הכנסת תיקנה והוסיפה את סעיף 1 לחוק במרץ 94. תיקון זה לחוק התקבל ברוב עצום של 75 חברי כנסת.

התיקון לחוק הזכיר גם את מגילת העצמאות: "זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן חורין, והן יכובדו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל".

טענת התומכים ב"אקטיביזם השיפוטי"

היא שמרגע שהכנסת תיקנה סעיף בחוק ברוב גדול (75 חכ"ם) החוק בעצם מאושרר פעם נוספת. בנוסף, התיקון לחוק אינו סתמי ושולח את מפרש החוק למגילת העצמאות, שם מופיע גם ערך השוויון.¹² אחרים סבורים שחברי הכנסת שחוקקו את חוק היסוד לא הייתה כל כוונה לומר אמירה כלשהי ביחס לאקטיביזם שיפוטי.¹³ מהפרוטוקולים עולה החשש של כמה וכמה חברי כנסת מפני אפשרות שבית המשפט יפסול חוקים של הכנסת ע"פ עליונותו של חוק יסוד זה, אולם ניתן לראות בדיונים גם תמיכה ברעיון הזה. יש הסוברים שהחששות של חברי הכנסת מפני ביטול חוקים בבג"צ מעידים שלא זו הייתה כוונת המחוקק, ויש הטוענים להפך! עצם העלאת החששות מורה שחברי הכנסת היו מודעים לחלוטין להשלכותיו ואע"פ כן העבירו אותו.

אקטיביזם שיפוטי בפועל - שפיטות וזכות העמידה

< שפיטות -

ההרחבה של הביקורת השיפוטית ע"י אהרון ברק כללה את הרחבת הסוגיות בהן רשאי לדון בית המשפט. כאמור, השופט ברק ייצג דוקטרינה לפיה אין דבר שאינו עובר תחת שבט השופט. אם טרם חקיקת חוקי היסוד היו נושאים רבים שבית המשפט לא היה מתערב בהם, הרי דוקטרינת ברק חוללה שינוי עמוק

מאוד וקבעה שאין דבר שבית המשפט מנוע מלבקר. יש הסוברים שתחום המשפט הוא מוגבל ולא יתכן שבית המשפט יהיה הריבון במדינה דמוקרטית ולא הגופים הנבחרים ע"י הציבור. כמובן שיש מי שנמצאים בתווך, הגורסים, שמערכת איזונים ובלמים חייבת להיות על הרשויות הנבחרות כמו גם על בית המשפט ובאופן כזה, בנקודת קצה, יתקבלו החלטות נכונות ומאוזנות.

< זכות העמידה -

היסוד השני נוגע ל"זכות העמידה", היינו היכולת לתבוע את התערבותו של בית המשפט. קודם שנות התשעים רק מי שנפגע ישירות מהחלטה או חקיקה יכול לתבוע את התערבותו של בית המשפט. בתקופת נשיאותו של השופט ברק זכות זו נתנה גם ל"גורמים מעוניינים" נוספים שלא נפגעו ישירות כגון עמותות וארגונים ציבוריים.

מכלול השינויים וההרחבות שביצע בית המשפט תחת הנהגתו של אהרון ברק קבלו את השם "אקטיביזם שיפוטי".

לצד שופטים שתמכו בגישתו של ברק, היו שופטים חשובים בבית המשפט העליון שהתנגדו לגישה זו. והנושא היה שנוי במחלוקת במידה מסוימת בתוככי מערכת המשפט הישראלית, ובעיקר בבית המשפט העליון.

..."
יש הסוברים שתחום המשפט הוא מוגבל ולא יתכן שבית המשפט יהיה הריבון במדינה דמוקרטית ולא הגופים הנבחרים ע"י הציבור...

12 להרחבה ניתן לעיין במסמך רקע בנושא: 'הזכות החוקתית לשוויון מוגש לוועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת מאת: ענת ירב תמר ולדמן ד"ר הלל סומר'. מסמך רקע לוועדת חוקה - הזכות החוקתית לשוויון

13 להרחבה, ניתן לעיין בספרו של פרופ' דניאל פרידמן 'קץ התמימות', פרק 47, עמודים 590-587.

המחלוקת על סמכות בג"צ לפסול חוקים של הכנסת

ברוב הדמוקרטיות בעולם ישנה חוקה, מתחת לחוקה חקיקה ראשית על ידי הרשות המחוקקת ומתחתיה חקיקה משנית (תקנות או צווים של הממשלה או זרועותיה). מדרג החקיקה ברור: חוקים מסדר נמוך לא יכולים לסתור חוקים מסדר גבוה. לכן חקיקה ראשית לא יכולה לסתור את החוקה וחקיקה משנית לא יכולה לסתור חוק, ואם יסתור הרי שהתקנה או הצו או החוק ייפסלו. במדינות בהם יש חוקה יש גם בית משפט לחוקה שדן במקרים כאלו. בישראל, תפס בג"ץ את המקום הזה. אולם כאן דילמה כפולה:

< האם יכול בית משפט שאיננו גוף נבחר לפסול הכרעה של הריבון (הכנסת)? וכל זאת מבלי שיש לו על כך סמכות מוסכמת וברורה בחוק?

יש שיאמרו שוודאי הסמכות בידו שהרי פרשנות החוק ניתנת לבית המשפט ועל כן בידו של בית המשפט העליון לפרש באופן זה את חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. ויש שיאמרו שלא זאת הייתה כוונת המחוקק, כאמור לעיל.

< בשם מה יבטל בית המשפט חקיקה ראשית של הכנסת? הרי לא כל הזכויות מעוגנות בחקיקה או בחוקה.

איך יכול לבוא בית המשפט ולבטל לדוגמא, את חוק טל (הסדר הגיוס של הציבור החרדי) בשם עקרון השוויון שלא

מעוגן בחוק יסוד באופן מפורש? מנגד יש הסוברים שבית המשפט הוא מנגנון הפיקוח על הכנסת והממשלה והוא אמון על שמירה על זכויות הפרט והמיעוטים מפני "עריצות הרוב". כזכור, זכויות אינן מוקנות לאדם מהממשלה או המדינה אלא באופן טבעי ועל כן בית המשפט זכאי ואף חייב להגן עליהם. התומכים בגישה יותר אקטיביסטית, סבורים, שחייב להיות מנגנון במדינה דמוקרטית שלא מאפשר לרוב לעשות כל מה שיחפוץ. הזכויות לא ניתנו על ידי המדינה ועל כן חייב להיות גורם מאזן שיאותת לכנסת ולממשלה לעיתים שהם חורגים מגבולות ערכי היסוד של המדינה היהודית והדמוקרטית.

כאן מתחדד הויכוח בין השיטה הדמוקרטית הקלאסית-רפובליקנית המבקשת להדגיש את רצונו של הציבור והכרעת הרוב, לעומת התפיסה הדמוקרטית-ליברלית המבקשת להדגיש את זכויותיהם של מיעוטים שאם לא החוק יגן עליהם הרי שבית המשפט כן. על כן, יש הסוברים שהפרדת הרשויות הופרה על ידי נשיא בית המשפט העליון אהרון ברק, ויש הסוברים הפוך, שהיא תופר על ידי הרפורמה/המהפכה המשפטית של הממשלה. הטענה העיקרית של מבקרי הגישה המעצימה את בית המשפט היא שהוא משקף עמדות חברתיות-תרבותיות שכלל לא עמדו להכרעת העם בבחירות, אינן

מייצגות את רצונו והן אנטי-דמוקרטיות. הטענה העיקרית של תומכי הגישה הזאת היא שבית משפט אקטיביסטי מספק הגנה הכרחית לאזרחים בודדים ולקהילות בחברה מפני עריצות השלטון.

פסקת התגברות

פסקת ההתגברות היא הצעה שעלתה כבר לפני מספר שנים על ידי פרופ' דניאל פרידמן שכיהן כשר המשפטים בממשלת אולמרט והשרה איילת שקד בממשלת נתניהו הרביעית. יש צורות שונות לפסקת ההתגברות וההצעה שהונחה על השולחן בכנסת הזו על ידי הממשלה במסגרת הרפורמה המשפטית כללה שני מרכיבים:

< בג"צ יפסול חוקים רגילים (לא חוקי יסוד) רק בהרכב מלא של שופטי בית המשפט וברוב של 80% מתוכם. כלומר 13 שופטים מתוך 15, ולא ברוב רגיל כפי שהדבר היום.

< אם נפסל החוק יוכל החוק לחזור לכנסת ויהיה ניתן להפעיל עליו את פסקת ההתגברות על פסקת בג"צ שפסלה את החוק. ההצעה הנוכחית של הממשלה היא לאפשר את ההתגברות ברוב של 61 חברי כנסת, רוב המצוי ממילא בידיה של כל ממשלה על מנת להתקיים. על כן בעצם יוצא שאין כמעט חוק שהממשלה לא תוכל להעביר באמצעות הפעלת הרוב שלה בכנסת.

”...
במדינות בהן יש חוקה
יש גם בית משפט לחוקה
שדן במקרים כאלו.
בישראל, תפס בג"ץ את
המקום הזה...”

הצעות נוספות, מרוככות יותר לפסקת ההתגברות

< יש לאפשר דיון בהרכב שופטים רחב אבל לא מלא. וצריך לדרוש רוב מיוחד של שופטים לצורך פסילת חוק של הכנסת, אבל לא רוב של 80% שכמעט ולא ניתן להשיג אותו, אלא רוב של שני שלישי או 70%.

< אם נפסל החוק וחזר לכנסת, הרי שיהיה ניתן להתגבר על פסיקת בג"צ ברוב מיוחד. יש המחמירים ודורשים 70 חברי כנסת ואף למעלה מכך ויש הסוברים שיש לדרוש 61 חברי קואליציה ועוד מספר חברי אופוזיציה. יש הטוענים שיש לאשר את החוק בשתי כנסות (כלומר לעבור מערכת בחירות ואז לאשר את החוק בכנסת החדשה), כך שהרוב לא יהיה רוב מזדמן. הרציונל הוא, שאם החוק לא עבר את הביקורת השיפוטית של בג"צ, רוב מיוחד בכנסת מחייב ריכוז של הצעת החוק מתוך התחשבות בשיקולי הדעת של בית המשפט.

עילת הסבירות

עילת הסבירות אינה מופעלת כנגד חקיקה ראשית של הכנסת, אלא כנגד החלטות ממשלה או החלטות של זרועות ביצועיות של הממשלה (משטרה, פקדי משרדים וכו'). בעבר על מנת לבטל החלטות ממשלה או החלטות של פקידות, בית המשפט השתמש באחת משלוש העילות הבאות:

1. ההחלטה לא חוקית (עומד בסתירה לחוק של הכנסת).
2. החלטה שהתקבלה שלא בסמכות (ההחלטה חוקית, אבל הגורם המבצע אינה מוסמך לבצע)
3. החלטה שלטונית הפוגעת בזכויות אדם או אזרח בסיסיות.

האקטיביזם השיפוטי מתבטא גם כאן בדמות "עילת הסבירות" ככלי עבודה של השופט. על פי דוקטרינת האקטיביזם השיפוטי, החלטה ממשלתית או מנהלתית הלוקה בחוסר סבירות קיצונית, על אף שהיא אינה סותרת חוק ונעשתה בסמכות ואינה סותרת זכויות אדם, אפשר שתיפסל על ידי בית המשפט.

גם כאן עולות ועומדות זו מול זו שתי התפיסות:

< התפיסה הדמוקרטית הקלאסית-טוענת שהחלטות סובייקטיביות מכריעים באמצעות רוב ולא באמצעות סברה של מאן דהוא, גם אם הוא שופט בית משפט עליון.
< תפיסת האקטיביזם השיפוטי - סוברת שיש מתחם סבירות קיצוני בה לא ניתן באמצעות רוב לקבל החלטות לא צודקות או לא נכונות.

הדוגמא המפורסמת היא הפסקת כהונת שר משום שהוגש נגדו כתב אישום. כל אדם שמשמש בתפקיד ציבורי והוגש נגדו כתב אישום חייב לסיים את תפקידו. אולם סעיף כזה ביחס לשר לא היה קיים בחוק בשנת 93. אע"פ כן קבע בג"צ בהלכת 'דרעי פנחסי' המפורסמת, כי לא סביר באופן קיצוני שאדם שהוגש נגדו כתב אישום יכהן כשר בממשלה וחייב את רה"מ יצחק רבין ז"ל לפטר את דרעי ממשלתו.¹⁴ המתנגדים טוענים שבית המשפט נטל לעצמו סמכויות שאינן ראויות לו, ואף פגע בכך בזכות יסוד חשובה ביותר: חזקת החפות של הנאשם כל עוד לא הורשע.

14 להרחבה עיין בספרו של פרופ' דניאל פרידמן 'קץ התמימות', פרק 42 - ממשלת רבין השניה, משפטו של השר דרעי.

הוועדה לבחירת שופטים

אחת מנקודת המחלוקת המרכזיות היא ביחס לוועדה לבחירת שופטים. ישנן שיטות שונות בעולם לבחירת השופטים, אז על מה המחלוקת? על הרכב הוועדה ומה שעומד מאחורי הרכב הוועדה היא השאלה מי צריך לבחור את השופטים? האם לתת את כובד המשקל לשופטים? או לפוליטיקאים עם יתרון ברור לממשלה?

יש מי שסובר שעל הממשלה להיות בעלת המילה האחרונה במינוי השופטים. זה חלק מתפקידה וזה גם מה שקורה בעוד מדינות בעולם.

מרגע שמונה שופט אין דרך להדיח אותו ולכן אין סיבה לחשוש שתהיה פוליטיזציה של המערכת המשפטית. זוהי תמצית ההצעה המנוחת על השולחן כרגע על ידי הממשלה. כלומר לדאוג שלקואליציה יהיה רוב אוטומטי בוועדה לבחירת שופטים.

מנגד, יש הטוענים שככל שהפוליטיקאים ונציגי הקואליציה הם בעלי המילה האחרונה - הרי שהממשלה בעצם שולטת בעיצוב המערכת המשפטית ללא איזונים וללא בלמים ובכך תבקש הממשלה מערכת משפטית שנוחה לה. נכון שאין דרך להדיח שופט, אבל, טוענים המתנגדים, שופטים יחששו לקידום שלהם ויבקשו לרצות את שרי הממשלה.

”...
מה תפקידו של
היועץ המשפטי?
האם תפקידו לייעץ בלבד
לשר מבחינה משפטית
ולהגן על החלטותיו של
הדרג הנבחר בפני בית
המשפט או שמא הוא אחד
משומרי הסף שחוות דעתו
מחייבות את השר?...”

היום נהוגה שיטה המחייבת הסכמות בין הקואליציה ונציגי הרשות השופטת. יש הטוענים שמבנה הוועדה כיום מעניק כוח עודף למערכת המשפט, ולמעשה, המערכת הזאת "ממנה את עצמה" ואינה נתונה כלל לביקורת משמעותית של הציבור הכללי.

יועצים משפטיים

מה תפקידו של היועץ המשפטי? האם תפקידו לייעץ בלבד לשר מבחינה משפטית ולהגן על החלטותיו של הדרג הנבחר בפני בית המשפט או שמא הוא אחד משומרי הסף שחוות דעתו מחייבות את השר? הסוגיה הזו לוקחת את האקטיביזם השיפוטי לשלב נוסף של השפעה על הרשות המבצעת.

האקטיביסטים טוענים שתפקידו של היועץ המשפטי בכל משרד ממשלתי הוא לאפשר לשר לממש את מדיניותו ולצד זאת, ולא פחות חשוב מכך, הוא משמש כשומר סף, ועל כן החלטות של דרג נבחר שלדעת היועץ המשפטי אינן חוקיות - דינן להתבטל וכי השר מחויב לחוות דעתו המקצועית.

מהו "שומר סף"? שומר סף הוא חלק בלתי נפרד מהאיזונים והבלמים הקיימים בחברה דמוקרטית ותפקידם לאותת לבעלי הכוח שהם חרגו מהמותר להם ע"פ עקרונות הדמוקרטיה.

דוגמא מובהקת לכך הייתה בתקופת מגפת הקורונה:

השר לביטחון-פנים קיבל החלטה ולפיה לא יחוסנו אסירים כנגד קורונה עד שלא יחוסנו כל אנשי השב"ס. היועמ"ש של משרדו והיועמ"ש לממשלה סברו שהפגיעה כאן בזכות האדם לחיים אינה מידתית. אנשים בבית הסוהר נמצאים בצפיפות, בגילאים שונים, במצב בריאותי לפעמים מסובך. להשאיר אלפי אסירים ללא חיסון מהווה גזר דין מוות לחלק מהם.

המדינה אחראית לשלומם של האסירים ועל כן אין היא יכולה למנוע מהם את החיסון. כאן תפקידו של יועמ"ש להפעיל שיקול דעת מקצועי ולאותת לשר הממונה שהחלטתו אינה חוקית.

לעומת זאת, בעלי הגישה השמרנית סבורים כי תפקיד היועץ הוא להגן על החלטות השר הנבחר בבית המשפט (במידה והדבר יידרש). אם החלטה באמת אינה חוקית הרי שהדבר יתברר בבית המשפט ולא על ידי יועץ משפטי זה או אחר.

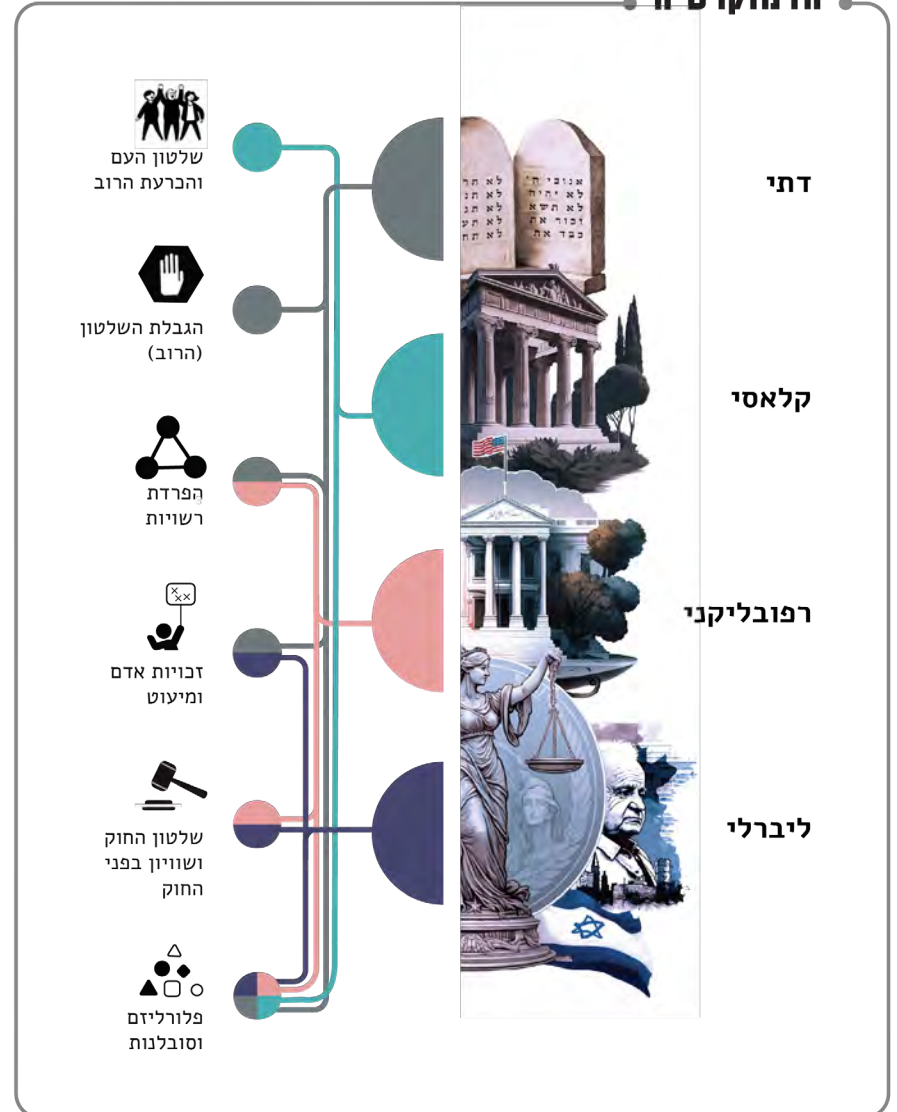

סיכום

זו הזדמנות עבורנו להבין כי כל דיון נוקב וקשה ככל שיהיה נדרש להיות מבוסס ידע, נשען על סלי ערכים ואינו תלוי רק בשיוך לצד פוליטי מסוים. אנו מקווים שמסמך זה יעודד שיח ענייני, מכבד והגון כזה שיחזק את מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.

במסמך זה ביקשנו להניח תשתית מושגית שתאפשר דיון ושיח ביחס לסוגיות המשפטיות בהן מתרכז השיח הציבורי בישראל. השתדלנו עד כמה שניתן להניח את הדברים בצורתם הגולמית ולהימנע עד כמה שיכולנו מפרשנות של הדברים שיכולה להתפרש כתמיכה או אישור של דעה כזו או אחרת.

מקורות הדמוקרטיה

על מה הדיבור?

מקורות הדמוקרטיה – מורה נבוכים

מהיכן שואבים
העקרונות הדמוקרטיים שלנו
את כוחם?

האם 'שלטון העם', 'הפרדת רשויות'
ו'שיויון בפני החוק' נובעים כולם
מאותה התפיסה?

ובכלל, האם בלהט הדיון יש לנו
מושג על מה בכלל הדיבור?

ניסינו להעניק לך מושג
ומורה נבוכים,

בואו נלמד!